

สังสารวัฏ : การเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา*

พิน ดอกบัว**

การเวียนว่ายตายเกิดเป็นเรื่องที่ปู่
คุณท้าวไปทุกยุคทุกสมัยมีความสนใจใคร่รู้
อยู่เสมอว่า *ชีวิตคืออะไร ชีวิตมาจากไหน*
ตายแล้วจะเป็นอย่างไร จะเกิดอีกหรือไม่
นรก-สวรรค์มีจริงไหม เหล่านี้เป็นต้น ดังนั้น
จะได้นำพุทธปรัชญาที่ว่าด้วยเรื่องดังกล่าว
มาไขข้อข้องใจสู่กันฟังดังต่อไปนี้

ในทางพุทธศาสนายืนยันว่ามีสังสารวัฏ
สังสารวัฏก็คือการเวียนว่ายตายเกิด คำว่า
เกิด-ตายในที่นี้ มีความหมายอย่างที่คนทั่วไป
เข้าใจ เกิดก็คือการที่วิญญาณไปถือกำเนิด
เกิดนอนอยู่ในครรภ์ของมารดา (*คพุก*
เสยยา) แล้วค่อยวิวัฒนาการไปตามลำดับ
จนคลอดออกมาปรากฏเป็นรูปร่าง (*ขน*
ธาน์ ปาดุภาโว) มีอวัยวะใหญ่และประ
สาทสัมผัสต่าง ๆ (*อายตนะอัน ปฏิลลาโก*)
ส่วนตายก็หมายถึงวิญญาณออกจากร่างสลัด
ทิ้งร่างกายไม่อยู่อาศัยอีกต่อไป เพราะร่าง
กายผุพังใช้การไม่ได้ (*กายสฺส เกทา*) อวัยวะ
ใหญ่ก็เปื่อยเน่าสูญสลาย (*ขนธาน์ เก*
โท) ร่างกายก็กลายเป็นซากศพถูกทอดทิ้งไว้
(*กเพวรฺสฺส นิกุเชโป*) และเมื่อวิญญาณสลัด

ทิ้งร่างกายก็เป็นอันสิ้นสุดชีวิตในชาตินั้น ๆ
(ชีวิตินุทริยสฺส อุปะจเโก) เพราะฉะนั้นเกิด-
ตายในเรื่องสังสารวัฏ จึงหมายถึงเกิด-ตาย
ที่เกี่ยวข้องกับร่างกายมิใช่เกิดตายทางจิต
สังสารวัฏก็เช่นกัน หมายถึงการเวียนว่าย
ตายเกิดที่เกี่ยวข้องกับร่างกาย กล่าวคือวิญ
ญาณไปถือกำเนิดเป็นร่างใหม่ในชาติต่าง ๆ
มิใช่การเวียนว่ายตายเกิดทางจิต ดังที่
บางท่านเข้าใจกัน

เรื่องสังสารวัฏในความหมายดังกล่าว
มีแสดงไว้มากมายในคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพระ
พุทธศาสนา แม้ในสุดตันตปิฎก ก็มีเรื่อง
เกี่ยวกับสังสารวัฏอยู่มากกว่าเรื่องอื่น ๆ ดัง
ปรากฏในสูตรต่าง ๆ เช่น ภยเภทวสูตร เทว
ชาวิตักกสูตร มหาสีหนาทสูตร จุฬัจฉโคตร
สูตร โพธิราชกุมารสูตร และสคารวสูตร เป็น
ต้น ซึ่งแต่ละสูตรก็ว่าด้วยสังสารวัฏทั้งสิ้น
จะขอยกภยเภทวสูตรมาเป็นตัวอย่างสักสูตร
หนึ่ง ส่วนสูตรอื่น ๆ ดังกล่าว ก็มีใจ
ความอย่างเดียวกันจึงของงดไว้ ความ
โดยย่อในภยเภทวสูตร (*พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม ๑๒ ๒๕๒๕ : ๒๙-๓๑*)

* สรุปความจากรายงานวิจัยเรื่อง แนวความคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ : การเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา เสนอต่อ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๑ มิถุนายน ๒๕๓๖

** รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

มี ดังนี้

พระพุทธเจ้าทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลาย ฟังว่า ในปฐมยามของคืนวันตรัสรู้เมื่อเราบำเพ็ญเพียรทางจิตอย่างหนัก มีสติตั้งมั่นไม่คลอนแคลน ทำให้จิตสงบจากกามและจากอกุศล ได้บรรลุ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌานตามลำดับ เมื่อจิตเป็นสมาธิบริบูรณ์ผ่องแผ้วไม่มีกิเลส จิตจึงอ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว แล้วเราได้น้อมจิตไปเพื่ออุปเพณิวาสนาสติญาณ เราสามารถระลึกชาติก่อน ๆ ได้เป็นอันมาก คือระลึกได้ ๑ ชาติ ๒ ชาติ ๓ ชาติ ๔ ชาติ ๕ ชาติ ๑๐ ชาติ ๒๐ ชาติ ๓๐ ชาติ ๔๐ ชาติ ๕๐ ชาติ ๑๐๐๐ ชาติ ๑๐๐๐๐๐ ชาติ ตลอดสังวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดทั้งสังวัฏฏ์และวิวัฏฏ์ก็เป็นอันมาก บ้างว่าในภพโน้น ๆ เรามีชื่ออย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้น ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพโน้นแล้ว ก็ได้ไปเกิดในภพนั้น ๆ และในภพนั้น ๆ เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้น ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้น ๆ แล้ว ก็ได้มาเกิดในภพนี้ เราสามารถระลึกถึงขั้นที่ที่เคยอาศัยได้เป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งอาการพร้อมทั้งอุเทศ

ในมัชฌิมยาม เราได้บรรลุจุตูปปาตญาณ เราได้เห็นหมู่มสัตว์กำลังจติ กำลังอุบัติ

มีทั้งเลว ประณีต ผิวพรรณดี ผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุของมนุษย์ เราย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านั้นประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฎฐิเมื่อตายแล้วย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฎฐิเมื่อตายแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ส่วนในปัจฉิมยาม พระพุทธเจ้าก็ทรงบรรลูลุอาสวัคชญาณ คือกำจัดกิเลสเสวะได้จนหมดสิ้น ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า จากนั้นเราได้น้อมจิตเพื่อบรรลูลุอาสวัคชญาณก็ได้รู้ชัดตามความจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกขสมุทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อเรารู้เห็นอย่างนี้แล้ว จิตก็หลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว ได้รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำก็ได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มีอีกแล้ว

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงบรรลูลุอาสวัคชญาณแล้ว ทำให้พระองค์ทรงทำลายวงจรแห่งสังสารวัฏเสียได้ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป เพราะกิเลสตัวเหตุที่ชักนำไปเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ถูกกำจัดได้โดยเด็ดขาดแล้ว พระชาตินั้นจึงเป็นพระชาติสุด

ท้ายของพระพุทธรองค์ ดังที่ทรงเปล่งอุทาน
หลังจากบรรลุลุอาสวัคชญาณแล้วว่า

อนกชาติ สสาร สนวาสิส อนิพิล
คหการ คเวสนโต ทุกขาชาติ ปุณฺปน
คหการก ทิวโจสิ ปุณฺ เหนฺ น กาหลี
สพพา เต ผาสูกา ภคคา คหกุฏฺ วิสงฺขต
วิสงฺขารคตฺ จิตตฺ ตณฺหานํ ขยมชฺชคา

(สุดตนตปิฎก ขุททกนิกายสส
ทมมปทคาถา ๒๕๒๕ : ๓๕-๓๖)

เราได้พยายามแสวงหาช่างผู้สร้าง
บ้าน (อัฐภาพ) แต่ก็ไม่พบจึงต้องท่อง
เที่ยวเวียนว่ายตายเกิดจนนับชาติไม่ถ้วน
การเกิดบ่อย ๆ เป็นทุกข์แะช่างผู้สร้างบ้าน
บัดนี้เราได้พบเจ้าแล้ว เจ้าจะไม่สามารถ
สร้างบ้านได้อีกต่อไป โครงบ้านของเจ้าเรา
ก็ได้ทำลายแล้ว หลังคาบ้านเราก็ได้รื้อแล้ว
จิตของเราเข้าถึงพระนิพพานแล้ว เพราะได้
บรรลุธรรมซึ่งเป็นที่สุดแห่งค้นหา

จากพระญาณทั้ง ๓ ดังกล่าว แสดงว่า
มีสังสารวัฏอย่างแน่ชัด เพราะมีสังสารวัฏ
พระพุทธรองค์จึงทรงบรรลุปุพฺเพนิวาสานุสติ
ญาณ ถ้าไม่มีสังสารวัฏพระองค์จะทรงระลึก
ชาติได้อย่างไร เพราะมีสังสารวัฏจึงทรง
บรรลุลุอาสวัคชญาณ เพราะถ้าไม่มีสังสารวัฏ
พระองค์จะทรงระลึกถึงชาติของคนอื่น ๆ
ได้อย่างไร และก็เพราะมีสังสารวัฏ จึง
ทรงบรรลุลุอาสวัคชญาณ คือ ทรงตรัสรู้ปฏิ
จฺจสมุปบาท เหตุปัจจัยที่ทำให้สรรพสัตว์
เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ หากไม่มี
สังสารวัฏ พระองค์จะตรัสรู้ปฏิจฺจสมุปบาท
ได้อย่างไร

พระญาณทั้ง ๓ มีความสำคัญต่อพระ
พุทธรเจ้ามาก ถึงกับตรัสว่า เพราะทรงบรร
ลุลุอาสวัคชญาณทั้ง ๓ นั้นแหละ จึงกลับปฏิญาณ
ตนเป็นพระสัมมาสัมพุทธรเจ้าได้พระญาณทั้ง
๓ ถึงแม้จะมีความสำคัญดังกล่าว แต่พระ
พุทธรเจ้าก็ตรัสว่ามีได้ผูกขาดอยู่กับพระองค์
เท่านั้น คนอื่นก็บรรลุได้หากได้สั่งสมบารมี
มาพอ เรื่องนี้ก็เช่นกันที่มีปรากฏอยู่ในสูตร
ต่างๆ เช่น สามัญญผลสูตร สุภสูตร เกวัญ
สูตร โลหิจฺจสูตร มหาสิสูตร อัมพัญฺจสูตร
และโสณทัณฑสูตร เป็นต้น จะขอยกสามัญ
ผลสูตรมาเป็นตัวอย่างสักเรื่องหนึ่ง ส่วน
สูตรอื่น ๆ ก็มีใจความอย่างเดียวกัน ใจ
ความโดยย่อในสามัญญผลสูตร (พระไตรปิ
ฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม ๙ ๒๕๒๕ :
๗๗-๗๘) มีดังนี้

พระพุทธรเจ้าตรัสตอบพระเจ้าอชาต
ศัตรูที่ทูลถามถึงคุณวิเศษที่ผู้ออกบวชใน
พระพุทธศาสนาจะพึงได้รับว่า เมื่อภิกษุมี
จิตเป็นสมาธิ บริสุทฺธิ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส
เป็นจิตอ่อนควรแก่การงานตั้งมั่นไม่หวั่นไหว
หากน้อมจิตไปเพื่อปุพฺเพนิวาสานุสติญาณ
เธอย่อมสามารถระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก
คือ ระลึกชาติได้ ๑ ชาติ ๒ ชาติ ๓ ชาติ ๔ ชาติ
๕ ชาติ ๑๐ ชาติ ๒๐ ชาติ ๓๐ ชาติ ๔๐ ชาติ
๕๐ ชาติ ๑๐๐ ชาติ ๑๐๐๐ ชาติ ๑๐๐๐๐๐ บ้าง
ตลอดสังวัฏกับเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏ
กับเป็นอันมากบ้าง ตลอดทั้งสังวัฏและวิวัฏ
กับเป็นอันมากบ้างว่า ในภพนั้น ๆ ตน มี
ชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มี

ผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวย
สุขเสวยทุกซ่ออย่างนั้น ๆ มีอายุเพียงเท่านั้น
ครั้นจุติจากภพนั้น ๆ แล้ว ได้ไปเกิดในภพ
นั้น ๆ แม้ในภพนั้น ๆ ตนก็ได้มีชื่ออย่างนั้น
มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มี
อาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกซ่ออย่าง
นั้น ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติ
จากภพนั้น ๆ แล้ว ก็ได้มาเกิดในภพนี้ เธอ
สามารถระลึกชาติก่อน ๆ ได้เป็นอันมาก
พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ข้อนี้เปรียบ
เหมือนคนที่ออกจากบ้านตนไปยังบ้านอื่น
แล้วออกจากบ้านนั้นไปยังบ้านคนอื่น ๆ ต่อ
ไป และในที่สุดก็ออกจากบ้านคนอื่นกลับสู่
บ้านตนตามเดิม เขาย่อมระลึกได้ว่าตนได้
ออกจากบ้านของตนไปยังบ้านโน้น ในบ้าน
โน้นตนได้ย้อย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น ได้
พูดอย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น และได้ออก
จากบ้านโน้นไปยังบ้านต่อไปอีก แม้ใน
บ้านนั้น ๆ ตนได้ย้อย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น
ได้พูดอย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น และสุดท้ายก็
ได้ออกจากบ้านนั้น กลับบ้านตนตามเดิม

หากภิกษุนั้นน้อมจิตไปเพื่อจตุปปาต
ญาณ เขาย่อมเห็นหมู่สัตว์กำลังจุติกำลังอุ
บัติมีทั้งเลว ประณีต ผิวพรรณดี
ผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุ
อันบริสุทธิ์ล่วงจักขุมนุษย์ เขาย่อมรู้ชัดถึง
หมู่สัตว์เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประ
กอบกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตี
เตียนพระอริยเจ้าเป็นมิจฉาภิภูฏฐิ ยึดถือ
การกระทำด้วยอำนาจมิจฉาภิภูฏฐิ เบื้องหน้า

แก่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบายทุกติ
วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ประกอบด้วย
กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ตี
เตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาภิภูฏฐิ ยึดถือ
การกระทำด้วยอำนาจสัมมาภิภูฏฐิ เบื้องหน้า
แก่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติ
โลกสวรรค์ เปรียบเหมือนคนผู้ยืนอยู่บน
ปราสาท ซึ่งตั้งอยู่ ณ ทาง ๓ แพร่ง ใจกลาง
พระนคร เขาย่อมเห็นหมู่คนกำลังเข้าไปใน
เรือนบ้าง กำลังออกจากเรือนบ้าง กำลังเดิน
ไปมาบนถนนนั้นบ้าง กำลังนั่งอยู่ ณ ทาง ๓
แพร่งบ้าง

ภิกษุนั้นหากน้อมจิตไปเพื่ออาสวกษย
ญาณ เขาย่อมรู้ตามความเป็นจริงว่านี่ทุกข
นี่ทุกขสมุทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินี
ปฏิบัติทา เมื่อเธอรู้เห็นอย่างนั้นแล้ว จิต
ย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และ
อวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็มีญาณหยั่ง
รู้ว่าหลุดพ้นแล้ว ชาติสิ้นแล้ว เปรียบเหมือน
สระน้ำบนยอดเขาใสสะอาดไม่ขุ่นมัว คนที่มี
สายตาดี หากยืนอยู่ที่ขอบสระนั้น ย่อมเห็น
หอยโข่ง หอยกาบต่าง ๆ บ้าง ก้อนกรวด
และก้อนหินบ้าง ผุ่งปลากำลังแหวกว่ายบ้าง
หยุดอยู่บ้าง ก็ฉนั้น

นอกจากคำสอนโดยตรงที่ว่าด้วยเรื่อง
สังสารวัฏดังกล่าวแล้ว ยังมีคำสอนอื่น ๆ
อีกมากที่แสดงถึงว่ามีสังสารวัฏจะขอยกมาสัก
๓ ตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

ในนกุลสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย
ฉบับหลวง เล่ม ๒๑ ๒๕๒๕ : ๖๐) มีถ

หบดีที่ชื่อนกุลกับภรรยาเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลว่าตั้งแต่แต่งงานกันมานานแล้ว แต่ยังไม่เคยทะเลาะกันเลย ทั้งไม่เคยประพฤตินอกใจ แม้แต่จะคิดนอกใจกันก็ยังไม่เคย จึงตั้งความปรารถนาไว้ว่า ขอให้ได้แต่งงานอยู่ด้วยกันในทุกชาติ ก็ความปรารถนา ดังกล่าวจะสำเร็จได้อย่างไร พระพุทธเจ้า ตรัสว่า หากสามีภรรยาทั้งคู่ ปรารถนาจะได้ พบแต่งงานกันในทุกชาติหน้าและชาติต่อไป จะต้องปฏิบัติธรรมต่อไปนี้ ๑ มีศรัทธาเสมอกัน ๒ มีศีลเสมอกัน ๓ มีจาคะเสมอกัน ๔ มีปัญญาเสมอกัน สามีภรรยาคุณั้น ก็จะได้พบแต่งงานอยู่ด้วยกันทุกชาติ จากเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่ามีสังสารวัฏ เพราะถ้ามีเฉพาะชาตินี้ พระพุทธเจ้าก็ไม่จำเป็นต้องสอนให้ปฏิบัติธรรม ดังกล่าว เพราะชาตินี้ในกุลและภรรยาก็พบแต่งงานกันอยู่แล้ว หรือถึงแม้จะปฏิบัติธรรม ทั้ง ๔ ข้อ ก็จะได้ไม่ได้พบกันอยู่นั่นเอง หากไม่มีชาติหน้า

ในปุคคผลสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม ๑๖ ๒๕๒๕ : ๑๘๓) พระพุทธเจ้าตรัสว่า สังสารวัฏมีเบื้องต้น เบื้องปลายไม่ปรากฏของบุคคลเพียงคนเดียว ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องปิดกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูกมัด เขาย่อมท่องเที่ยวเวียนว่ายตายเกิดตลอดทุกปีหนึ่ง หากนำกระดูกของบุคคลนั้นในแต่ละชาติมารวมกันโดยไม่ผูกกระดูกกระดูกของเขาจะกองสูงใหญ่ตั้งภูเขาเวปุลลະนี้ ข้อนี้ก็เช่นกัน แสดงว่ามีสังสารวัฏอย่างแจ่มชัด เพราะถ้ามีชาตินี้

เพียงชาติเดียวกระดูกกระดูกของคนเดียว จะสูงเท่าภูเขาได้อย่างไร

พระพุทธเจ้าตรัสว่า

อิธ ตปฺปติ เบจจ ตปฺปติ

ปาปการี อุกยตฺต ตปฺปติ

ปาปํ เม กตฺถติ ตปฺปติ

ภิกฺขโย ตปฺปติ ทุกฺคคติ คโต

(สูตรตนะปิฎก ขุททกนิกายสุตตมมปท
คาถา ๒๕๒๕ : ๑๗)

ผู้กระทำบาปเป็นปกติ ย่อมเดือดร้อนในโลกนี้ ครั้นตายไปแล้วย่อมเดือดร้อนในโลกหน้า เขาย่อมเดือดร้อนในโลกทั้ง ๒ คือยอมเดือดร้อนว่า บาปอันเราทำแล้ว ครั้นไปสู่ทุกคติภูมิ เขาย่อมจะเดือดร้อนยิ่งขึ้นไปอีก

ข้อนี้ก็แสดงว่ามีสังสารวัฏเช่นกัน เพราะถ้ามีเฉพาะชาตินี้ ก็ไม่จำเป็นต้องตายไปแล้วจึงไปถึงนรก และไม่จำเป็นต้องตรัสว่าในโลกทั้ง ๒ ทั้งไม่จำเป็นต้องตรัสว่าเมื่อตกนรกจะเดือดร้อนกว่าโลกนี้เป็นทวีคูณ

ทำไมคนจึงต้องเวียนว่ายตายเกิด ปัญหานี้ในทางพุทธศาสนาตอบว่า เพราะมีวิญญูณดังที่พระพุทธเจ้าแสดงว่า ฉ ธาตุโย อัม ปุริโส ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ วาโยธาตุ อากาสธาตุ วิญญูณธาตุ (สูตรตนะปิฎก มัชฌิมนิกายสุต อุปริปัญณาสกั ๒๕๒๕ : ๔๓๖) คนประกอบไปด้วยธาตุ ๖ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ และธาตุวิญญูณ ธาตุทั้ง ๖ นี้ แบ่งเป็น ๒ ฝ่าย คือธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ และธาตุอากาศ เป็นธาตุที่ไม่มีความรู้สึกนึกคิด ไม่มี

ชีวิตจิตใจ เป็นฝ่ายสสาร ส่วนธาตุวิญญาณ เป็นธาตุรู้ มีความรู้สึกนึกคิด มีจิตใจ เป็นฝ่ายจิต เมื่อธาตุทั้ง ๖ มาประชุมกัน ชีวิตก็เกิดขึ้น หากแยกกันชีวิตก็สิ้นสุดคือตาย วิญญาณธาตุในที่นี้คือ ภวังควิญญาณ ซึ่งเป็นวิญญาณที่สืบภพสืบชาติ วิญญาณนี้แหละที่ไปเกิด เหตุที่วิญญาณไปเกิด ก็เพราะวิญญาณมีกิเลส คืออวิชชา ตัณหา อุปาทาน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตณหาไปโนพภวิกา ตณหาพาไปเกิดอีก เมื่อวิญญาณมีตัณหา วิญญาณก็ต้องทำกรรม เมื่อทำกรรมก็ต้องได้รับวิบาก คือผลของกรรม และก็เพราะเหตุปัจจัยดังกล่าว การบังเกิดก็มีขึ้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า อิติ โข อานนทกมมံ เขตตํ วิญญาณํ พีชํ ตณหาสิเนโห (สุตตนตปิฎก องคุดตนิคายนสส ปจฺจโม ภาโค ๒๕๒๕ : ๒๘๘) ดูก่อนอานนท กรรมเหมือนที่นาวิญญาณเหมือนเมล็ดพืช ตณหาเหมือนยางเหนียวในเมล็ดพืช การเกิดจึงมีขึ้นได้ ส่วนจะไปเกิดในกำเนิดไหนก็เป็นไปตามอำนาจกรรมที่ทำไว้ ในทางพุทธศาสนาได้แสดงถึงกำเนิดว่ามี ๔ กำเนิด (สุตตนตปิฎก มชฺฌิมนิกายนสส มูลปณณาสกํ ๒๕๒๕ : ๑๔๗) คือ

๑. ชลาพุชะ เกิดในครรภ์ เช่น คนสัตว์ เป็นต้น
๒. อัณฑชะ เกิดในไข่ เช่น นก ปลา เป็นต้น
๓. สังเสทชะ เกิดในสิ่งปฏิภูล เช่น หนอน เชื้อโรค เป็นต้น

๔. โอบปาติกะ เกิดขึ้นเอง ไม่ต้องอาศัยท้องมารดาอย่างมนุษย์มีเทวดาและสัตว์นรก เป็นต้น

แต่ในที่นี้จะว่าเฉพาะกำเนิดคนเท่านั้น ในทางพุทธศาสนาแสดงว่า การที่จะมาเกิดเป็นคนได้จะต้องอาศัยองค์ประกอบ ๓ อย่าง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตินณฺโณ โข ภิกฺขเว สนนฺปิตา คพฺภุสฺสาวกฺกนฺติ โหติ มาตาปิตโร จ สนนฺปิตา โหนฺติ มาตา จ อุตฺตฺนี โหติ คนฺธพฺโพจ ปจฺจบุปฺภุจฺจิโต (สุตตนตปิฎก มชฺฌิมนิกายนสส มูลปณณาสกํ ๒๕๒๕ : ๔๘๗) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การตั้งครรภ์เกิดขึ้นได้ก็เพราะการประชุมขององค์ประกอบทั้ง ๓ อย่างคือ ๑ มารดา ปิตาอยู่ร่วมกัน ๒ มารดามีประจำเดือน ๓ มีวิญญาณ (โอบปาติกะ) มาปฏิสนธิในครรภ์ เมื่อองค์ประกอบทั้ง ๓ มาประจวบกัน การตั้งครรภ์ก็เกิดขึ้น แต่ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่งการตั้งครรภ์ก็ไม่อาจเกิดขึ้น และในบรรดาองค์ประกอบทั้ง ๓ นั้น ข้อสุดท้ายหรือวิญญาณสำคัญที่สุด ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอานนท ถ้าวิญญาณจะไม่ก้าวลงสู่ครรภ์ของมารดา การตั้งครรภ์ก็มีขึ้นไม่ได้ หรือแม้ตั้งครรภ์แล้ว วิญญาณเกิดจุดดับไป ครรภ์ก็แห้งอีก หรือคลอดเป็นคนแล้ววิญญาณจุดจากไป คนนั้นก็ตายเช่นกัน ดูก่อนอานนทเพราะฉะนั้น วิญญาณจึงได้ชื่อว่าเป็นเหตุ เป็นนิทาน เป็นสมุทัย เป็นปัจจัยแห่งนามรูป (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม ๑๐ ๒๕๒๕ : ๕๗)

เมื่อคนเกิดมาในโลกนี้แล้ว ถูก อารมณ์ต่าง ๆ มาเขี่ยวน ชวนให้กิเลสซึ่งมี อยู่แล้วในจิตเพิ่มขึ้นทวีคูณ ทำให้จิต เศร้าหมองมากยิ่งขึ้น จึงเป็นเหตุให้ทำ กรรมต่าง ๆ กรรมนั้น ๆ ก็จะถูกบันทึกไว้ในภวังควิญญาณ จึงทำให้ผู้กระทำนั้นต้อง ได้รับความวิบากหรือผลของกรรมที่ทำไว้ เมื่อได้ ได้รับความวิบากก็เป็นเหตุให้เกิดกิเลสอีก วัน เวียนอยู่อย่างนี้เรื่อยไป เพราะฉะนั้นในทาง พุทธศาสนาจึงเรียกกิเลส กรรม วิบากว่า ไตรวิภว วน ๓ เป็นวงจรของการเวียนว่าย ตายเกิด ดุจน้ำเมื่อถูกความร้อนก็กลายเป็น ไอ ส่วนไอเมื่อลอยขึ้นไปถูกความเย็นก็รวม ตัวกันเป็นเมฆและเป็นฝนตกลงมาเป็นน้ำอีก วนเวียนอยู่อย่างนี้ เพราะฉะนั้น กิเลส กรรม วิ บาก ที่บุคคลสั่งสมไว้แล้วในแต่ละชาติ นั้น แหละ ที่นำวิภวญาณไปเกิดในกำเนิดซึ่งอยู่ ในภพภูมิต่าง ๆ เมื่อกล่าวถึงภพภูมิ ในทาง พุทธศาสนาสอนว่ามีภพภูมิอยู่มากมาย แต่ เมื่อจำแนกเป็นประเภทใหญ่ ๆ แล้ว ก็มี ๒ ประเภท คือทุกตภูมิ และสุคติภูมิ ทุกตภูมิ คือภูมิที่มีแต่ความทุกข์ทรมาน ตามนัย อรรถกถาท่านแบ่งทุกตภูมิเป็นประเภท ใหญ่ ๆ ไว้ ๔ ภูมิ หากจะเรียงภูมิที่มีความ ทุกข์ทรมานน้อยกว่าไปหาภูมิที่มีความทุกข์ ทรมานมากกว่าก็มีดังนี้ ๑ ตีรัจฉานภูมิ ๒ อสุรกายภูมิ ๓ เปตติวิสัยภูมิ ๔ นรกภูมิ ภูมิทั้ง ๔ นี้มีชื่อเรียกอีกแบบหนึ่งตามนัยบาลีไตรปิฎกคืออบาย ทุกติ วินิบัติ และนรก โดยนัย นั้นนรกจึงเป็นภูมิสุดโหดเต็มไปด้วยทุกข์ท

มานด้วยรูปแบบต่าง ๆ ตลอดเวลา ทั้งมี แต่ความมืดมิด ไม่มีแสงสว่างเลย พระพุทธ เจ้าทรงเปรียบเทียบความทุกข์ในนรกให้ภิก ษุทั้งหลายฟังว่า เหมือนโจรทำผิดอย่างร้าย แรงคนหนึ่ง ถูกราชบุรุษจับได้ พระราชาจึง ทรงสั่งให้ลงโทษดังนี้ ในตอนเช้าให้ราชบุรุษ เอาหอกถึง ๑๐๐ เล่มแทงโจรผู้นั้น แต่เขาก็ ไม่ตาย พระราชาจึงทรงสั่งให้เอาหอกอีก ๑๐๐ เล่ม แทงโจรผู้นั้นในเวลากลางวัน แต่เขาก็ ยังไม่ตาย พระราชาจึงทรงสั่งให้ราชบุรุษเอา หอกอีก ๑๐๐ เล่มแทงโจรผู้นั้นในเวลาเย็น แต่โจรก็ยังไม่ตายอีก อยากทราบว่โจรผู้นั้นจะทุกข์ทรมานขนาดไหน ภิกษุทั้ง หลายกราบทูลว่า โจรผู้นั้นได้รับทุกข์ทรมานแสนสาหัสสุดประมาณ เพราะแม้ถูก แทงด้วยหอกเพียงเล่มเดียวก็แสนทุกข์ทรมานเหลือเกินแล้ว จะกล่าวไปไปถึงทุกข์ที่ ถูกแทงด้วยหอกถึง ๓๐๐ เล่ม จะทุกข์ทรมานขนาดไหน พระพุทธเจ้าจึงทรงหยิบ ก้อนหินขนาดฝ่ามือมา ๑ ก้อน แล้วตรัส ถามภิกษุทั้งหลายว่า ก้อนหินในพระหัตถ์ ของพระองค์กับหินภูเขาหิมพานต์อย่าง ไหนจะใหญ่กว่ากัน พวกภิกษุกราบทูลว่า ก้อนหินในพระหัตถ์ของพระองค์มีขนาดเล็ก เหลือเกินไม่อาจเปรียบเทียบกับขนาดหินภูเขาหิมพานต์ได้เลย พระพุทธเจ้าจึงตรัสกับ ภิกษุทั้งหลายว่า ก้อนหินในพระหัตถ์ ของพระองค์ไม่อาจเปรียบเทียบกับภูเขาหิมพานต์ได้เลยฉันใด โจรผู้ถูกแทงด้วย หอก ๓๐๐ เล่ม ถึงแม้จะมีความทุกข์ทรมาน

แสนสาหัสเพียงไร ก็ไม่อาจเปรียบเทียบ
กับความทุกข์ในนรกได้เลยก็ฉนั้น (พระ
ไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม ๑๕
๒๕๒๕ : ๑๑๖ - ๑๑๙) นรกมีหลายขุม ขุม
ยิ่งลึกมากก็ทุกข์มาก เรื่องนรกนี้พระพุทธ
เจ้าตรัสว่า ทรงรู้อเองเห็นเอง จะได้เชื่อหรือ
ว่าตามคนอื่นก็หาไม่ ดังที่ตรัสว่า “ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย เรื่องนรกนี้ เราจะได้ฟังมา
จากสมณพราหมณ์ใด ๆ แล้วนำมาเล่าต่อกัน
หาได้ โดยที่แท้เราขอบอกว่าเรื่องนี้เรารู้
เองเห็นเอง ปรากฏแก่เราเองทั้งสิ้น” (พระ
ไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม ๑๔ ๒๕๒๕ : ๒๖๓)

ส่วนสุคติภูมิ เป็นภูมิที่สุขสบายตั้ง
แต่มีความสุขสบายพอควรขึ้นไป จนกระทั่ง
ไม่มีความทุกข์เลย หากจะเรียงสุคติภูมิ
จากต่ำไปหาสูงก็มีดังนี้

๑. มนุษย์ภูมิ

๒. เทวภูมิ

๓. พรหมภูมิ

๔. อรหันตภูมิ

มนุษย์ภูมิ ภูมินี้มีทั้งสุขทั้งทุกข์ปะ
ปนกันไป ส่วนใครจะมีสุขหรือทุกข์มากกว่า
กันก็ขึ้นอยู่กับกรรมของเขา **เทวภูมิ**
ภูมิของเทวดา ภูมินี้มีความสุขมากกว่าทุกข์
และสูงมากขึ้นไปตามลำดับสวรรค์ชั้นต่ำ-
ชั้นสูง พระพุทธเจ้าตรัสถึงความสุขใน
สวรรค์ว่ามีมาก ยากที่จะพรรณนาให้หมดได้
อุปมาดังพระเจ้าจักรพรรดิผู้พร้อมด้วย
แก้ว ๗ ประการ ทรงมีความสุขยิ่งนัก แต่ถึง
กระนั้นก็ไม่อาจเปรียบเทียบกับความสุขใน

สวรรค์ได้ เปรียบเหมือนก้อนหินในพระหัตถ์
ของพระองค์มีขนาดเล็กเกินไป ไม่อาจ
เปรียบเทียบกับภูเขาหลวงหิมพานต์ได้เลย
ฉนั้นได้ ความสุขในมนุษย์ก็ไม่อาจเปรียบ
เทียบกับความสุขในสวรรค์ก็ฉนั้น (พระ
ไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม ๑๔
๒๕๒๕ : ๒๕๓-๒๕๔) ส่วนพรหมภูมิ ภูมิ
ของพระพรหมก็มีหลายชั้นจึงมีความสุข
ประณีตขึ้นไปตามลำดับ จนถึงอรหันตภูมิ
ภูมิของพระอรหันต์ สันติเลสาสวะทั้งปวง
เป็นโลกุตตรภูมิ ไม่ตกอยู่ในอำนาจสังสารวัฏ
จึงไม่เกิดแก่เจ็บตายแต่ก็ไม่สูญ ภูมินี้มี
ความสุขสูงสุดเพราะไม่มีทุกข์เลย

เกี่ยวกับเรื่องวิญญานอมตะ เมื่อหัน
ไปดูทางศาสนาและปรัชญาต่าง ๆ ตลอดทั้ง
วิทยาการสมัยใหม่ ก็เป็นไปทำนองเดียวกับ
พระพุทธศาสนา กล่าวคือทุกศาสนาใน
โลกต่างก็ยืนยันว่าวิญญานเป็นอมตะ ส่วน
ในทางปรัชญา นักปรัชญาเป็นจำนวนมาก
ต่างเชื่อว่าตายแล้วไม่สูญ อย่างเช่นโสเครตีส
นักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ของกรีกและของโลก
เชื่อเรื่องวิญญานเป็นอมตะมาก ถึงกับไม่
กลัวตาย เร่งให้ผู้คนนำยาพิษมาให้ โสเครตีส
ได้ให้เหตุผลเรื่องตายแล้วเกิดว่า ธรรมชาติ
ต่าง ๆ ในโลก ล้วนแต่มีคู่กัน เช่น หนาว-ร้อน
เปียก-แห้ง มีด-สว่าง สั้น-ยาว เล็ก-ใหญ่
สูง-ต่ำ สุข-ทุกข์ สมหวัง-ผิดหวัง ชั่ว-ดี
เป็นต้น และแต่ละอย่างก็เปลี่ยนไปมาภายใน
คู่ของตน เช่นอ้วนขึ้นก็แสดงว่าเมื่อก่อน
ผอม หรือว่าผอมลงก็แสดงว่าเมื่อก่อนอ้วน

ขยับขึ้นก็แสดงว่าเมื่อก่อนเกียจคร้าน หรือ เกียจคร้านก็แสดงว่าเมื่อก่อนขยัน เป็นต้น ยังมีธรรมชาติอีกอย่างหนึ่งคือ เกิด-ตาย ดังนั้น ตายก็ต้องคู่กับเกิดเช่นกัน กล่าวคือ ทุกชีวิตเกิดมาแล้วก็ต้องตาย ในทำนองเดียวกันทุกชีวิตที่ตายแล้วก็ต้องมาเกิดอีก โสเครตีสได้ให้เหตุผลถึงวิญญาณเป็นอมตะไว้ว่า เมื่อคนตายแล้ววิญญาณจะไปอยู่ในโลก วิญญาณ แต่ก็พร้อมที่จะมาเกิดอีก ดุจเมล็ดพืชพร้อมที่จะงอกออกเป็นลำต้นอีกก็ฉนั้นนั้น และก็เพราะวิญญาณเป็นอมตะ จึงสั่งสมบุญ-บาป และความถนัดต่าง ๆ ไว้ในจิตไม่สูญหายดุจการบันทึกเทปก็ฉนั้นนั้น ดังนั้น แต่ละคนจึงมีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ อย่างเช่นบางคนใจบุญ บางคนใจบาป บางคนหยาบ บางคนละเอียด บางคนใจร้อน บางคนใจเย็น บางคนสวย บางคนไม่สวย บางคนเป็นช่าง บางคนไม่เป็น เหล่านี้เป็นต้น ความแตกต่างระหว่างคนเกิดขึ้นได้อย่างไร ถ้าวิญญาณไม่เป็นอมตะ (พื้น ดอกบัว ๒๕๓๒ : ๑๐๙-๑๑๕)

อัลเบิร์ต ไอสไตน์ เชื่อว่าวิญญาณมนุษย์เมื่อตายไปแล้ว ยังคงล่องลอยอยู่หาได้ดับสูญไม่ (ชโล อุกทภาชน์ ๒๕๑๒ ก : ๑๓๔)

เหล่าจื้อนักปราชญ์เอกของจีนกล่าวว่า ความตายไม่ใช่จุดจบ และความเกิดก็ไม่ใช่จุดเริ่มต้น

ส่วนวิทยาการสมัยใหม่ ก็ได้มีการศึกษา

ษาค้นคว้าเกี่ยวกับโลกหน้ากันมาก จนถึงมีสมาคมค้นคว้าทางวิญญาณในโลกตะวันตก อย่างเช่นในหนังสือ More about life in the world unseen กล่าวถึงนักบวชระดับบิชอปชื่อโรเบิร์ต ฮิว เมื่อตายไปแล้วไปเกิดเป็นเทวดา ได้มาติดต่อกับแอนโทนี บอร์เจียทางสมาธิ เพื่อบอกความจริงในโลกหน้าที่ตนกำลังประสบอยู่มีใจความว่า

เมื่อตนดับจิต ก็ปรากฏว่ามีร่างทิพย์ซึ่งก็เหมือนร่างเดิมทุกประการ (ศิริ พุทธศุภ ๒๕๐๘ : ๗) ออกมาจากร่าง แต่ร่างใหม่ไม่เจ็บป่วยพิกลพิการอย่างร่างเดิม ทั้งลอยได้เหนือยอดหญ้า และมีความสามารถมาก เช่น สามารถมองเห็นและรับรู้สิ่งที่อยู่ไกลตัวได้ ร่างทิพย์นี้ก็สวมเสื้อผ้าชุดเดียวกับชุดที่สวมก่อนตาย เพียงแต่เป็นผ้าเนื้อละเอียดมีสีสันสดใสและเป็นประกายงดงาม ร่างทิพย์นี้ไม่มีใครเห็นจะพูดกับใครไม่มีใครได้ยิน ร่างทิพย์ของโรเบิร์ต ฮิว วนเวียนอยู่กับร่างเก่าประมาณ ๒-๓ วัน ก็มีเพื่อนนักบวชซึ่งตายไปแล้ว ๓ ปี มารับไปอยู่ในเทวโลก ความเป็นไปในเทวโลกนั้นสว่างไสวตลอดเวลา ไม่มีมืดไม่มีกลางคืน แต่แสงสว่างที่โลกสวรรค์ได้รับนั้นไม่ได้มาจากแสงดวงอาทิตย์ หากแต่มาจากแสงสว่างของเทพบุตร เทพธิดา และสิ่งต่าง ๆ ในโลกสวรรค์ซึ่งล้วนแต่มีรัศมี ผิดกับนรกยิ่งขุมลึกเท่าไรยิ่งมืดเท่านั้น จนมีแต่ความมืดไม่มีแสงสว่างเลย เพราะฉะนั้นวันคืนของสวรรค์และนรกจึงยาวนานเหลือเกิน อากาศในเทวโลกก็ไม่

ร้อนไม่หนาว กำลังพอดีอยู่ตลอดเวลา ดาว
ดาษไปด้วยดอกไม้มานานาพันธุ์ ดอกไม้ใน
โลกสวรรค์มีสีสันสดสวยงดงามยิ่ง ดอกไม้
ในเมืองมนุษย์ไม่อาจเปรียบได้เลย ทั้ง
บานคงทนอยู่อย่างนั้นไม่เหี่ยวแห้งโรยรา
อีกทั้งมีกลิ่นหอมจรุงใจยิ่งนัก และมี
เสียงดนตรีทิพย์ไพเราะเสนาะโสต
เปล่งออกมาจากดอกไม้เหล่านั้น ๆ เรื่องนี้เป็น
ธรรมดาในโลกสวรรค์ที่สีกกับเสียงเป็นของคู่กัน
อะไรที่มีสีก็ย่อมมีเสียง (ศิริ พุทธศุภร์ ๒๕๐๘
: ๒๑๗)

ในเทวโลกก็มีสิ่งก่อสร้างอย่างเมือง
มนุษย์ เพียงแต่สวยงามสดงงามและคงทนจน
ไม่อาจเปรียบเทียบกับสิ่งก่อสร้างในเมือง
มนุษย์ได้ พวกวิมานและสิ่งก่อสร้างในเมือง
สวรรค์ ล้วนแต่สำเร็จมาจากจิตทั้งสิ้น ทั้งนี้ก็
เพราะโลกสวรรค์เป็นโลกแห่งจิตโลก
แห่งความคิด ความคิดกลายเป็นการกระทำ
ความคิดกลายเป็นสิ่งมีตัวตนสามารถเห็นได้
จับต้องได้ อย่างก้อนอิฐก้อนหิน เป็นต้น ใน
เมืองมนุษย์ที่สามารถนำมาหลอมมาตีแผ่ได้
อย่างวัตถุ เพราะฉะนั้นทุกสิ่งในโลกสวรรค์
จึงสมบูรณ์และสวยงามสดงงามสุดพรรณนา
ตามอำนาจของจิตที่คิดแต่ได้สิ่งที่วิเศษดั่งงาม
วิญญานเป็นอมตะตั้งเหตุผลที่แสดง
มาแล้วนอกจากนี้ยังมีข้อพิสูจน์อื่น ๆ อีก เช่น
๑ กฎธรรมชาติ ๒ การติดต่อทางวิญญาน ๓
การถอดจิตเพราะอุปัติเหตุต่าง ๆ ๔ ผีหลอก
๕ ผีเข้า ๖ การเข้าทรง ๗ การสะกดจิต ๘
ความอัศจรรย์ ๙ การระลึกชาติ เป็นต้น แต่

ในบทความนี้จะว่าเฉพาะข้อ ๑ และข้อ ๙
เท่านั้น มิเช่นนั้นจะกลายเป็นบทความที่ยาว
มากไป

ที่ว่ากฎธรรมชาตินั้น ก็เพราะวิญญาน
เป็นความจริงตามกฎธรรมชาติ กล่าวคือ
ตามกฎธรรมชาตินั้นสสารและพลังงานไม่
สูญหายไปจากโลก ข้อนี้จากที่ศาสตราจารย์
อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ได้พบว่าพลังงานไม่สูญ
หายไปไหน คงเหลืออยู่ในบรรยากาศรอบ ๆ
ตัวเรานี้แหละ การที่พลังงานธรรมชาติไม่
สูญหายไปไหน ก็เพราะพลังความร้อนช่วย
รักษาไว้ ต่อมาศาสตราจารย์เจ. บี. ไรน์ได้
เสนอผลงานวิจัยเรื่องจิตวิทยาพิเศษ (Para
psychology) มีความตอนหนึ่งว่า จิตและพลัง
งานของจิต เป็นพลังงานธรรมชาติชนิดหนึ่ง
จึงไม่สูญหายไปไหน คลื่นความร้อนของกระ
แสจิตอันเกิดมาจากเจตนาตนเอง ที่
คอยรักษาพลังงานของจิตไว้ไม่สูญหาย คง
เหลืออยู่ในบรรยากาศรอบ ๆ ตัวเรา เช่น
เดียวกับพลังงานธรรมชาติอื่น ๆ (ชโล
อุทกภาชน์ ๒๕๑๒ ข : ๑๐๔) ศาสตราจารย์
เจ. บี. ไรน์ ยังได้พบอีกว่าจิตนอกจากจะมี
พลังงานไม่สูญหายแล้ว ยังมีสมรรถนะอัน
น่าทึ่งอีกด้วย กล่าวคือจิตที่ได้รับการฝึก
อบรมดีแล้ว ย่อมมีความสามารถพิเศษ
เหนือธรรมดา เช่น หูทิพย์ ตาทิพย์ รู้เหตุ
การณ์ล่วงหน้า และบังคับวัตถุให้เคลื่อนที่ได้
(psychokinesis) เป็นต้น

เรื่องจิตมีพลังความร้อนและมีอนุ
ภาพมากนี้ ศาสตราจารย์อีแวนส์ แวน ได้

กล่าวไว้ในหนังสือ (*Tibetan Yoga and Secret Doctrine*) ว่าท่านได้เคยไปอยู่ในทิเบต และหัดฝึกจิตแบบโยคะกับลามะเป็นเวลา ๑๕ ปี และได้พบว่าพลังงานของจิตนั้นสามารถสร้างความร้อนได้อย่างมาก ตัวอย่างพระลามะให้พลังจิตสู้อากาศหนาวจัด มีอุณหภูมิต่ำกว่า ๐ องศาเซลเซียส ถึง ๕๐ องศาเซลเซียสได้ โดยใช้จิวรผ้าฝ้ายคลุมตัวเพียงผืนเดียว เวลาอาบน้ำก็ฝังตัวลงในหิมะ ใช้พลังงานความร้อนทางจิตละลายหิมะให้เป็นน้ำจนพออาบได้โดยไม่หนาวเหน็บแต่อย่างใด (ชโล อุกทกภาชน ๒๕๑๒ ข : ๗๓)

ได้มีนักวิทยาศาสตร์ทางตะวันตกหลายท่าน เช่น ศาสตราจารย์ไฮเซนเบิร์ก ศาสตราจารย์เรริง นอทติง เป็นต้น ได้ค้นคว้าวิจัยเรื่องวิญญาณ ต่างก็ได้สรุปเหมือนกันว่าคนเราตายแล้วไม่สูญ และจะกลับมาเกิดใหม่อีกแน่นอน โดยให้เหตุผลการมีชีวิตอยู่หลังตายไปแล้วดังนี้ (ชโล อุกทกภาชน ๒๕๑๒ ก : ๑๔๗ - ๑๔๘)

๑. สามารถเชิญผู้ตายให้มาเข้าทรงได้ และเมื่อซักถามเรื่องต่าง ๆ วิญญาณจะแสดงความสามารถส่วนตัวเองได้อย่างเด่นชัด แสดงถึงความเป็นคนละคนกับคนทรง บางทีก็ตรงกันข้ามกันเลย อย่างเช่นคนทรงอ่านหนังสือไม่ออก แต่เมื่อวิญญาณที่รู้หนังสือมาเข้าทรง คนทรงกลับอ่านหนังสือออก หรือคนทรงไม่เก่งหนังสือ แต่เมื่อเชิญวิญญาณของกวีเอกมาประทับทรง ก็ปรากฏว่าคนทรงนั้นสามารถจำบทกวีที่มีถ้อยคำ

ลึกซึ้ง และสามารถว่าบทกวีเหล่านั้นให้ผู้มาร่วมประชุมฟังเป็นเวลา ๑ ชั่วโมง เป็นต้น บทกวีเหล่านี้ผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงเท่านั้นจึงจะอ่านได้เข้าใจได้ แต่คนทรงขณะที่เข้าทรงสามารถอ่านบทกวีได้อย่างคล่องแคล่ว ทั้งแปลความหมายได้อย่างถูกต้อง ผิดกับเวลาเลิกทรงแล้ว เขาไม่สามารถทำอย่างนั้นได้เลย

๒. บางครั้งสามารถถ่ายภาพวิญญาณของผู้ตายได้ในขณะที่เข้าทรง และเมื่อนำภาพที่ถ่ายนั้นมาเปรียบเทียบกับหน้าตาของผู้ตายที่มาเข้าทรง ก็ปรากฏว่าเหมือนกัน นอกจากนี้บางครั้งยังถ่ายภาพวิญญาณของผู้ตายได้ในสถานที่อื่น ๆ นักวิทยาศาสตร์ได้เรียกภาพแบบนี้ว่า Apparition

๓. มีปรากฏการณ์แปลก ๆ แต่ไม่เห็นตัวผู้ทำเช่นทำเสียงโหยหวนเสียงคนเดินเสียงวัตถุตก เสียงเปิดประตูหน้าต่าง เสียงสัตว์ร้อง เสียงม้าวิ่ง เสียงรถ เสียงเลื่อยไม้ เสียงตอกตะปู และทำให้วัตถุเคลื่อนที่หรือลอยได้ เหล่านี้เป็นต้น

ส่วนการระลึกชาติได้ก็เป็นเรื่องยืนยันได้อย่างดีว่ามีกรณีเวียนว่ายตายเกิด และการระลึกชาติได้ก็มีทุกยุคทุกสมัย ทุกประเทศและทุกศาสนา จำนวนผู้ระลึกชาติได้ก็มีใช้มีเพียง ๒-๓ ราย หากแต่เป็นจำนวนร้อย ศาสตราจารย์ เอียน สตีเวนสัน ได้เดินทางไปทั่วโลก เพื่อค้นคว้าวิจัยเรื่องคนระลึกชาติได้ ก็พบว่ามียุคมากมายเป็นจำนวนหลายร้อย แม้ในเมืองไทยก็มีหลายรายจะขอกยกมาซัก

๑ ราย ดั่งมีใจความต่อไปนี้

พระเทพสุทธาจารย์

พระเทพสุทธาจารย์ (โชติ) คุณสมปnun) อดีตเจ้าคณะจังหวัด (ธรรมยุติ) นครราชสีมา ได้เล่าว่า เมื่อชาติก่อนท่านชื่อว่า เล็ง บิดาชื่อ วา มารดาชื่อ มา เกิดที่บ้านกระหม ตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เช่นเดียวกับชาติปัจจุบัน ท่านเป็นบุตรคนโตและมีพี่น้องอีกหลายคน แต่น้องคนถัดไปเป็นผู้หญิงชื่อเหรียญ ในบรรดาพี่น้องด้วยกัน นายเล็งจะคุ้นเคยสนิทสนมกับนางเหรียญมากกว่าคนอื่น เพราะมีอัธยาศัยจิตใจคล้ายกันจึงห่วงใยกัน มีกิจการงานอะไรมักช่วยเหลือกัน จะไปไหนก็มักจะไปด้วยกัน ต่อมานายเล็งออกบวชและบวชอยู่ไม่น้อยกว่า ๑๐ พรรษา ได้ศึกษาธรรมวินัยพากย์ภาษาเขมรจนแตกฉาน ต่อมาลาสิกขา ซึ่งขณะนั้นนางเหรียญมีบุตร-ธิดาแล้ว ๗-๘ คน เมื่อสึกออกมาแล้ว มีภรรยาชื่อว่าปุมและมีลูกสาวด้วยกัน ๓ คน ต่อมาเมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๕๑ นายเล็งอายุย่างเข้า ๕๕ ปี เกิดเจ็บป่วยตั้งแต่เดือน ๘ จนถึงเดือน ๑๑ ของปีนั้น ครั้นใกล้วันออกพรรษาอาการป่วยได้ทรุดหนัก และในวันแรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๔๕๑ เวลาตีกลางเหรียญได้ตลอดบุตรคนที่ ๑๑ ต่อมาวันรุ่งขึ้นคือวันแรม ๓ ค่ำ เดือน ๑๑ เวลา ๑๕.๐๐ เศษ พวกญาติที่ไปเยี่ยมนางเหรียญได้มาเยี่ยมนายเล็งและนั่งคุยกันถึง

เรื่องนางเหรียญตลอดลูก ส่วนนายเล็งซึ่งป่วยหนักได้ยื่นพวกญาติคุยกันถึงนางเหรียญตลอดลูก ก็อยากจะไปเยี่ยมบ้างแต่อ่อนเพลียเหลือเกินเดินไม่ไหว แม้จะถามก็พูดไม่ไหวเสียแล้ว จึงได้แต่ทำใจให้เป็นสมาธิแล้วหลับไป แต่ทันใดนั้นรู้สึกว่ามีร่างอีกร่างหนึ่งออกจากร่างตัวเอง ร่างใหม่นี้ไม่ได้เจ็บป่วยอะไร ยังได้มานั่งคุยกับญาติมิตรแต่ก็แปลก จะพูดกับใครก็ไม่มีใครพูดด้วยคล้ายกับว่าพวกเขาไม่ได้เห็นไม่ได้ยินสักครู่ใหญ่มีญาติคนหนึ่งมาคลำดูที่ปลายเท้านายเล็ง เพื่อทราบว่าเป็นอย่างไร ก็ปรากฏว่านายเล็งตายเสียแล้ว จึงร้องให้กันใหญ่ แต่ตัวนายเล็งเองกลับรู้สึกเฉย ๆ ไม่ได้เสียใจอะไร จึงได้ปลอบคนนั้นคนนั้นว่าไม่ต้องร้องให้เสียใจ เพราะนายเล็งไม่ได้เป็นอะไรยังสุขสบายดี แต่จะพูดอย่างไรก็ไม่ไม่มีใครได้ยิน พวกญาติจึงช่วยกันอาบน้ำศพแล้วตั้งงานศพตามประเพณี ตลอดเวลาที่เขาตั้งงานศพ นายเล็งมีความรู้สึกว่าได้เสียใจอาลัยในร่างเก่าเลย มีความรู้สึกเฉย ๆ คล้ายกับไม่ยินดียินร้ายกับเสื้อผ้าที่ถอดทิ้งไปฉนั้น แต่ที่รู้สึกแปลกก็คือมีความสามารถพิเศษ สามารถมองเห็นผู้คนที่กำลังเดินทางมางานศพ แม้ยังอยู่ไกลเป็นกิโลเมตรก็มองเห็น ได้ยินเสียงแม้จะแผ่วเบาอย่างไรก็ได้ทันที และเมื่อใดที่ได้ยินหรือได้เห็นก็จะไปถึงที่นั่นทันที ไม่มีปัญหาด้วยระยะทาง ตัวไว หูไว ตาไว เป็นพิเศษ นายเล็งออกมารับแขกคอยปลอมโยน คอยช่วยรับ

สิ่งของที่คนถือมาช่วยงาน แต่ก็ไม่มีใครเห็น ไม่มีใครส่งของให้ นายเล็งตาย เมื่อแรม ๓ ค่ำ เดือน ๑๑ เวลา ๑๕.๐๐ น. เศษ ตั้งศพบำเพ็ญกุศลอยู่ ๒ วัน ครั้นถึงวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ก็นำไปฃาปนกิจ ในวันนำศพไปป่าช้า นางปุมภรรยาและญาติคนอื่น ๆ เดินร้องไห้เคียงข้างไปกับเกวียนลากศพ นายเล็งถึงแม้จะไม่มีใครเห็นแต่ก็คอยเป็นหัวหน้าเป็นเจ้าภาพในงานศพจนถึงฃาปนกิจ คอยปลอบคนนี่คนนั้นแต่ก็ไม่มีใครได้ยินเมื่อเผาศพแล้ว พวกญาติก็นำอัฐิไปตั้งทำพิธีบำเพ็ญกุศลอีกครั้งหนึ่ง พิธีสิ้นสุดเมื่อเวลาประมาณ ๒๐.๐๐ น. จากนั้นพวกญาติก็แยกย้ายกันกลับบ้าน

ส่วนนายเล็งเมื่อร่างถูกเผาแล้ว พิธีต่าง ๆ สิ้นสุดแล้วก็คิดอยากจะไปเยี่ยมนางเหรียญ ซึ่งคลอดลูกกำลังอยู่ไฟ พอดคิดเท่านั้นก็ปรากฏว่าไปถึงบ้านนางเหรียญทันที ตามปกติเมื่อเดินไปบ้านนางเหรียญจะต้องเดินผ่านต้นไม้หลายชนิดตามรายทาง แต่แปลกไปว่าคราวนี้ไม่ได้ผ่านอะไรเลย เมื่อถึงบ้านก็เห็นนางเหรียญกำลังนอนกกลูกน้อย นายเล็งเห็นทารกก็รู้สึกชอบใจมาก อยากจะเข้าไปกอดจูบให้สนใจ ในขณะที่นายเล็งยืนดูทารกอยู่นั้น นางเหรียญตื่นขึ้นล้มตาเห็นนายเล็งพอดี นายเล็งได้ยิ้มให้ แต่คราวนี้แปลกที่นางเหรียญกลับเห็นนายเล็งได้ นางได้พูดว่า “พี่ไปคนละทิศละทางแล้ว บ้านไหนสบายก็เชิญไปตามสบายเถิด อย่ามารบกวนน้องเลย” นายเล็งรู้สึกละอายใจมาก

เพราะเขาไม่ยินดีต้อนรับจึงตัดสินใจกลับไป แต่ยังมีความอาลัยในทารกนั้นมากคิดว่าไหน ๆ ก็จะต้องกลับแล้วขอดูทารกให้เต็มตาสักครั้งก็ยังดี จึงชะเง้อคอเพ่งดูทารกจนพอใจแล้วก็หันหลังกลับจะออกไป แต่พอกลับตัวเท่านั้น ก็รู้สึกหม่นตัวเหมือนลูกช่าง ไม่ทราบว่่าที่รอบแล้วก็หมดความรู้สึกไป มารู้สึกตัวก็เมื่อเป็นทารกนั้นกำลังพลิกคว่ำพลิกหงาย ได้เห็นใครที่เคยรู้จักในชาติก่อนก็จำได้ อยากจะพูดกับเขาแต่ก็พูดไม่ได้ เพียงแต่ยกมือพูดอ้อแอ้ได้เท่านั้น ครั้นอยู่ต่อมาเมื่อพูดได้ก็บอกความจริงว่าตนชื่อเล็ง ไม่ใช่ชื่อโชติ เป็นลูกของพ่อวาแม่มา ไม่ใช่แม่เหรียญพ่อแป๊ะตั้งชาติปัจจุบัน เมื่อถูกถามว่าบ้านเดิมอยู่ที่ไหนก็ชี้ถูก มีภรรยาชื่ออะไร มีลูกกี่คน เป็นหญิงหรือเป็นชาย เหล่านี้เป็นต้นก็ตอบถูกหมด อีกทั้งนางเหรียญก็เคยเล่าให้พวกญาติฟังว่าเมื่อคืนวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ หลังจากฃาปนกิจศพนายเล็งแล้ว ได้เห็นนายเล็งมาปรากฏตัว จึงทำให้คนเชื่อมั่นว่า ด.ช. โชติคือนายเล็งมาเกิด และก็ได้พูดตั้งกล่าว ด.ช. โชติจึงไม่เรียกนางเหรียญว่าแม่แต่เรียกน้องสาว เรียกยายว่าแม่ โดยเฉพาะลูกหญิง ๓ คน ในชาติก่อนจะต้องเรียก ด.ช. โชติว่าพ่อ หากมาเรียกว่าน้องจะโกรธถึงกับดำให้เลย เพิ่งจะมาเปลี่ยนเป็นนับถือแบบชาติปัจจุบันก็เมื่อได้บวชแล้ว แต่ก็ยังพอใจหากลูกทั้ง ๓ จะเรียกท่านว่าพ่อ

ในชาติปัจจุบันนายโชติได้บรรพชา

เป็นสามเณรที่วัดบูรพารามจังหวัดสุรินทร์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ เมื่ออายุได้ ๑๖ ปี โดยมีพระอาจารย์อดุล อดุลโธ ซึ่งต่อมาเป็นพระรัตนากาโรสุทธี เจ้าคณะจังหวัด (ธรรมยุติ) สุรินทร์เป็นอุปัชฌาย์ ครั้นอายุครบอุปสมบทกับภวที่วัดนั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ แล้วย้ายมาอยู่วัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรม และเมื่อได้เปรียญธรรม ๕ ประโยคแล้วก็กลับไปอยู่วัดบูรพารามตามเดิม ได้เลื่อนสมณศักดิ์มาตามลำดับ จนเป็นพระราชอาคันตุกะที่พระธรรมจิติญาณเจ้าคณะจังหวัด (ธรรมยุติ) จังหวัดสุรินทร์ ต่อมาได้ย้ายมาอยู่วัดสุทธจินดา เป็นเจ้าคณะจังหวัด (ธรรมยุติ) จังหวัดนครราชสีมา และได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชสุทธาจารย์ แล้วต่อมาได้ลาออกจากเจ้าคณะจังหวัดมาเป็นเจ้าอาวาสองค์แรกของวัดวชิราลงกรณ์ อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา จนเป็นพระราชอาคันตุกะชั้นเทพคือพระเทพสุทธาจารย์ดังกล่าว และได้หันมาปฏิบัติสมณธรรมโดยเฉพาะอยู่ที่วัดวชิราลงกรณ์ พระเทพสุทธาจารย์มีปฏิปทาน่าเลื่อมใสมาก พูดน้อย มักน้อย ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ฉันทมือนเดียว ยินดีในสัลเลขปฏิบัติและปฏิบัติตรงควัตรข้ออื่น ๆ อีก ในสมัยที่ท่านอยู่ที่วัดวชิราลงกรณ์ กลางคืนท่านไปจำวัตรที่ป่าช้าทุกคืน ท่านมรณภาพเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๑๗ พระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๕๑๘

การระลึกชาติได้ของพระสุทธาจารย์

ดูจะเป็นรายพิเศษ เพราะนอกจากจะเป็นพระผู้ใหญ่มีสมณศักดิ์สูง ท่านไม่เคยลืมเลือนอดีตชาติของท่านเลยจนมรณภาพ ผิดกับรายอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะระลึกชาติได้ในขณะที่ยังเป็นเด็ก พอใหญ่ขึ้นก็ชักจะลืมเลือนมากขึ้นทุกที และการกลับมาเกิดใหม่ของท่านก็เป็นกรณีพิเศษเช่นกัน คือรายอื่น ๆ เกือบทั้งหมดจะไปปฏิสนธิในท้องมารดา ส่วนท่านไปอาศัยในร่างอื่นทันที เป็นการเกิดในทางลัด กรณีแบบเดียวกับท่านนั้นหายากแต่ก็มีเหมือนกัน เช่นกรณี ด.ช. ชาสพิระ ในประเทศอินเดีย เป็นต้น

พระเทพสุทธาจารย์ได้เล่าว่า ในชาตินี้ท่านมีอะไรหลายอย่างที่ติดมาจากชาติก่อน เช่นเมื่อบวชเป็นสามเณร เห็นพวกสามเณรท่องธรรมวินัยในพากย์ภาษาเขมร ก็รู้สึกเข้าใจและลองยืมมาอ่านก็ปรากฏว่าอ่านออก และอ่านจบเพียง ๑ ชั่วโมงเศษ ทำให้ท่านแปลกใจเพราะชาตินี้ก็ยังไม่เคยเรียนภาษาเขมร และท่านยังพูดภาษาลาวได้คล่องอีกด้วยทั้ง ๆ ที่ท่านไม่เคยพูดลาวและไม่ได้อยู่ในหมู่บ้านลาว แต่ในชาติก่อนท่านเคยค้าขายไปทางหมู่บ้านลาว ทำให้ท่านพูดลาวได้ นอกจากนี้ยังมีอุปนิสัยอยากบวช รักสมณเพศยิ่งกว่าชีวิต อะไรที่เป็นสมณบริวารตลอดทั้งกิจการของสมณะท่านชอบหมดและปฏิบัติตาม

ทำไมพระพุทธรเจ้าจึงทรงเน้นเรื่องสังสารวัฏ ก็เพราะการเวียนว่ายตายเกิดเป็นทุกข์จะได้หาทางพ้นจากสังสารวัฏต่อไป

กล่าวคือการเกิดมาแต่ชาติล้วนแต่มีความทุกข์อย่างเกิดมาเป็นมนุษย์ก็มีทุกข์มากมาย แต่เมื่อสรุปแล้วก็มี ๒ ประเภท คือ ๑ กายิกทุกข์ ทุกข์ทางกาย ๒ เจตสิกทุกข์ ทุกข์ทางใจ ทุกข์ทางกายก็มีมาก หากสรุปแล้วก็มี ๒ ทางคือ ๑ ทุกข์ที่เกิดจากสังขารเอง เช่น หิว กระจาย ปวดเมื่อย และโรคที่ไม่มีเชื้อต่าง ๆ เช่น เบาหวาน อัมพาต เป็นต้น ๒ ทุกข์ที่เนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมหรือภายนอก เช่น หนาวร้อนของดินฟ้าอากาศ แผลงสัตว์กัด ต่อยรวมทั้งคนทำร้าย การหาเลี้ยงชีพ และโรคต่าง ๆ ที่มีเชื้อ เช่น ไข้หวัด ไข้เลือดออก วัณโรค เป็นต้น ส่วนทุกข์ทางใจ ถึงแม้จะเป็นนามธรรมแต่ก็มีพิษสงยิ่งกว่าทุกข์ทางกายเสียอีก ทุกข์ทางใจนั้นก็มีมาก แต่สรุปแล้วมาจาก ๓ สาเหตุ คือ ๑ ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น ๒ ไม่ปรารถนาสิ่งใดกลับได้สิ่งนั้น ๓ พลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความทุกข์ทั้งหมดดังกล่าว เป็นความทุกข์ของมนุษย์ปกติทั่วไป แต่ถ้าเป็นคนพิกลพิการ ตาบอด หูหนวก แขนขาขาด เป็นต้น จะทุกข์ขนาดไหน และหากยังเวียนว่ายตายเกิด ก็มีหวังต้องประสบกับชะตากรรมดังกล่าวก็เป็นได้ ยิ่งกว่านั้นหากไปเกิดในนรกด้วยแล้วจะทุกข์สักปานใด

พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าการเกิดเป็นทุกข์ トラบที่ยังเวียนว่ายตายเกิดก็ต้องระทมทุกข์มหาศาล ดังที่พระองค์ตรัสไว้ปรากฏในอัสสุสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๑๖ ๒๕๒๕ : ๑๗๘-๑๗๙)

มีความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย น้ำตาของบุคคลเพียงคนเดียวที่ร้องไห้เพราะระทมทุกข์ในชาติต่าง ๆ หากจะนำมารวบรวมกันได้โดยไม่เหือดหายก็จะมีมากดั่งน้ำในมหาสมุทร ข้อนี้แสดงว่าแต่ละคนต้องบอบช้ำระทมทุกข์มาอย่างโชกโชน และจะต้องระทมทุกข์ต่อไปอีกขนาดไหน ดังนั้นสังสารวัฏจึงเป็นเรื่องน่ากลัว เป็นทะเลแห่งความทุกข์ จึงเป็นเรื่องที่ควรจะเบื่อหน่าย คลายกำหนดหาทางพ้นไปจากสังสารวัฏ ทั้งนี้ก็เพราะมีการเกิดอย่างเดียว ความทุกข์ต่าง ๆ จึงประดังกันมา แต่ถ้าไม่เกิดเสียอย่าง ทุกข์ทั้งหลายก็ไม่อาจเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้คนกลัวเกิด อายายนตีในการเกิดเพราะไม่ว่าเกิดเป็นอะไรก็ทุกข์ทั้งนั้น ดังที่พระองค์ตรัสว่า ขึ้นชื่อว่าเกิดย่อมมีทุกข์ทั้งสิ้น ดูจตุจจะระไม่ว่ามากหรือน้อยแค่ไหนก็เหม็นด้วยกันทั้งนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม ๒๐ ๒๕๒๕ : ๓๖) ก็คนที่เชื่อสังสารวัฏกับคนที่ไม่เชื่อจะมีการดำเนินชีวิตต่างกัน กล่าวคือ คนที่เชื่อจะกลัวบาปกรรมไม่กล้าทำชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลังคน และพยายามทำบุญกุศลเพื่อเป็นที่พึ่งในชาติหน้า ตลอดทั้งปฏิบัติธรรมเพื่อหาทางพ้นทุกข์ต่อไป ส่วนคนที่ไม่เชื่อเรื่องสังสารวัฏก็เชื่อว่ามีชาตินี้ชาติเดียว ชาติหน้าไม่มี นรก-สวรรค์ไม่มี จึงไม่สนใจทำบุญกุศล คิดแต่จะหาความสุขสบายให้เต็มที่ในชาตินี้เท่านั้น แม้จะทำบาปทำชั่วก็ยินดีทำถ้าทำให้ชีวิตตนสบาย พระพุทธเจ้าตรัสว่า

การเชื่อว่าตายแล้วสูญเป็นมิจฉาทิฐิ ผู้ที่เป็นมิจฉาทิฐಿಯ่อมเอนเอียงไปในทางทำความชั่ว ดังที่พระองค์ตรัสไว้ปรากฏในอปปณกสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม ๑๓ ๒๕๒๕ : ๘๒) ความว่า

ดูก่อนพรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย มีสมณพรหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะอย่างนี้มีความคิดอย่างนี้ว่า การให้ทานไม่มีผล การบวงสรวงไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ผลของกรรมดีกรรมชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี (ไม่มีสัตว์ตายจากโลกอื่นมาเกิดโลกนี้) โลกหน้าไม่มี (ตายแล้วสูญ) มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอปปาติกะไม่มี สมณพรหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ รู้แจ่มแจ้งทั้งโลกนี้และโลกหน้าแล้วทำให้ผู้อื่นรู้ตามได้ด้วยไม่มี (ไม่มีพระอรีย์เจ้า) พวกเขาจะไม่ยินดีประพฤติกุศลกรรม ๓ คือ กายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต แต่จะประพฤติกุศลกรรม ๓ คือ กายทุจริต วาจาทุจริต และมโนทุจริต ทั้งนี้ก็เพราะพวกเขาไม่เห็นโทษ ไม่เห็นความต่ำทรามไม่เห็นความเศร้าหมองแห่งอกุศลกรรม และไม่เห็นอนานิสงส์ในแก้มมะอันเป็นคุณฝ่ายขาวแห่งกุศลกรรม ก็โลกหน้ามีอยู่แท้ ๆ แต่พวกเขากลับเห็นว่าไม่มี ความเห็นของพวกเขาจึงเป็นมิจฉาทิฐิ ก็โลกหน้ามีอยู่แท้ ๆ แต่พวกเขาดำริว่าโลกหน้าไม่มี ความดำริของพวกเขาจึงเป็นมิจฉาสังกัปปะ ก็โลกหน้ามีอยู่แท้ ๆ แต่พวกเขาบอกว่าไม่มี วาจาของพวกเขาจึงเป็นมิจฉาวาจา พวกเขาทำตนให้เป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ ผู้รู้แจ้งโลกนี้และโลกหน้า พวกเขาทำให้คนเห็นผิดเป็นชอบ ทั้งยังชอบยกตนข่มผู้อื่นเพราะฉะนั้นบรรดาอกุศลกรรมเหล่านี้

คือมิจฉาทิฐิ มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวาจา การเป็นข้าศึกต่อพระอรีย์เจ้า การทำให้ผู้อื่นเห็นผิดเป็นชอบ การยกตน ข่มผู้อื่น ล้วนแต่มีมิจฉาทิฐิเป็นปัจจัยด้วยประการฉะนี้

จากคำสอนดังกล่าว แสดงว่ามิจฉาทิฐิเป็นเรื่องน่ากลัวมาก มีโทษยิ่งกว่าอนันตริยกรรม ซึ่งเป็นบาปหนักที่สุดในพระพุทธศาสนาเสียอีก เพราะผู้ทำอนันตริยกรรมยังมีวันพ้นจากนรกได้ ผิดกับผู้เป็นมิจฉาทิฐิ มีแต่ทำบาปกรรมมากขึ้นทุกที ไม่มีวันสิ้นสุดตราบที่ยังเป็นมิจฉาทิฐิ จึงต้องตกนรกนานนักหนาแทบไม่มีวันผุดเกิด

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงโทษของมิจฉาทิฐิไว้ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมอื่น แม้สักอย่างหนึ่งซึ่งเป็นเหตุให้อกุศลธรรม ที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็ยิ่งเจริญมากขึ้น เหมือนอย่างมิจฉาทิฐินี้เลย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๒๐ ๒๕๒๕ : ๓๓)

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมอื่นสักอย่างหนึ่งซึ่งมีโทษมากเหมือนอย่างมิจฉาทิฐินี้เลย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในบรรดาโทษทั้งหลาย มีมิจฉาทิฐิเป็นโทษอย่างยิ่ง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๒๐ ๒๕๒๕ : ๓๕)

“โจรต่อโจร ย่อมก่อความพินาศอย่างใหญ่หลวงให้กัน หรือศัตรูต่อศัตรู ย่อมก่อความพินาศให้แก่กันอย่างมหาดาล แต่จิตที่ตั้งไว้ผิด ยังสามารถก่อความพินาศให้มากยิ่งขึ้นเสียอีก” (สุตตนปิฎก)

ขุททกนิกายสสุตตมมปทคาถา ๒๕๒๕ : ๒๐)
พระพุทเจ้าได้ตรัสว่า มิจฉาทิฏฐินี่
แหละที่นำคนไปเกิดในทุคติภูมิยิ่งกว่าเหตุอื่น
ดังที่ตรัสว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่เล็งเห็น
ธรรมอื่นสักอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ทั้ง
หลาย เมื่อแตกกายตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึง
อบาย ทุคติ วินิบาต นรก เหมือนอย่างมิจ
ฉาทิฏฐินี้เลย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้ง
หลายผู้ประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ เมื่อแตก
กายตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงอบายทุคติ วินิ
บาต นรก (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง
เล่ม ๒๐ ๒๕๒๕ : ๓๓)

เมื่อมิจฉาทิฏฐิมิโทษมหันต์ สัมมา
ทิฏฐิก็มีคุณอนันต์เช่นเดียวกัน ส่วนสัมมา
ทิฏฐิมิลักษณะและมีคุณอย่างไรก็มีนัยตรง
กันข้ามกับมิจฉาทิฏฐินั่นเอง

พระพุทเจ้าทรงแสดงสังสารวัฏก็เพื่อ
คนจะได้กลัวทุกข์ แล้วจะได้หาทางหลีกเลี่ยง
ทุกข์จนพ้นไปจากทุกข์โดยสิ้นเชิง นั้น
ก็คือพระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดใน
พระพุทธศาสนา เพราะผู้ที่เข้าถึงพระนิพ
พานแล้ว จะพ้นจากวงจรของสังสารวัฏ ไม่
ต้องมาเกิด แก่ เจ็บ ตาย อีกต่อไป แต่
บางคนไม่ยอมไปนิพพานเพราะเข้าใจผิด
คิดว่านิพพานตายแล้วสูญ ความจริงนิพ
พานไม่ได้แปลว่าสูญ แต่แปลว่าดับ คือดับ
จากกิเลส ที่ว่าสูญนั้นเป็นการอธิบายนิพ
พานไม่ใช่แปลนิพพาน คือสูญจากกิเลสและ
ภพทั้งหลาย ที่ว่าสูญจากกิเลสทั้งหลาย ข้อ
นี้จะเห็นได้จากที่พระพุทเจ้าตรัสว่า เพราะ

ละตัณหาได้ขาดเราเรียกว่านิพพาน (พระ
ไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม ๒๕
๒๕๒๕ : ๔๐๙) หรือที่พระสารีบุตรตอบ
ปริพาชกว่า ความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ
โมหะนั้นแหละคือพระนิพพาน (พระไตรปิฎก
ภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๑๘ ๒๕๒๕ :
๑๑๓) ส่วนที่ว่าสูญจากภพก็ดังที่พระพุท
เจ้าตรัสว่า เมื่อละตัณหาซึ่งนำไปสู่ภพได้
ขาดแล้ว ภพใหม่ก็ย่อมไม่มี (พระไตรปิฎก
ภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๒๕ ๒๕๒๕ :
๒๓๖) หรือตรงกับที่พระสารีบุตรกล่าว
กับพระอานนท์ว่าความดับไม่เหลือแห่งภพ
คือนิพพาน (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับ
หลวง เล่ม ๑๖ ๒๕๒๕ : ๑๑๓) เพราะฉะนั้น
นิพพานจึงหมายถึงสูญจากกิเลสและภพเท่า
นั้น ไม่ได้สูญทุกอย่าง ยังมีสภาวะอยู่ดังที่
เรียกว่าโลกุตระภูมิ เมื่อพระนิพพานเป็นโล
กุตระภูมิพระนิพพานจึงอยู่เหนือสมมุติบัญญัติ
พ้นวิสัยที่ปุถุชนจะเข้าใจเพราะโลกมนุษย์
เป็นโลกสมมุติ ติดอยู่ในสมมุติบัญญัติ เข้า
ใจกันด้วยสมมุติบัญญัติ พระพุทเจ้าได้
ตรัสถึงความจริงข้อนี้ไว้ว่า พระนิพพานเป็น
สภาวะที่ลึกซึ่งเห็นได้ยาก รู้ได้ยาก สงบ
ประณีต ไม่อาจหยั่งได้ด้วยตรรกะ ละเอียด
รู้ได้เฉพาะบัณฑิต (พระไตรปิฎกภาษาไทย
ฉบับหลวง เล่ม ๙ ๒๕๒๕ : ๑๕) ดังนั้นจึง
ไม่อาจบอกได้ว่านิพพานเป็นอะไร ดังที่พระ
พุทเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายนิพพาน
นั้นมีอยู่ ในนิพพานนั้นไม่มีดิน น้ำ ไฟ ลม
กาสนันญายตนะก็มีใช่ อากิญจัญญายตนะ

ก็มีใช้ เเนวสัญญา นาสัญญา ยตนะก็มีใช้ โลกนี้ก็มีใช้ โลกอื่นก็มีใช้ ดวงจันทร์ก็มีใช้ ดวงอาทิตย์ก็มีใช้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวเลยซึ่งพระนิพพานนั้นว่าเป็นการมา การไป การยืน การจุติ การอุบัติ การดับ นิพพานนั้นหาที่ตั้งอาศัยมิได้ มิได้เป็นไปหาอาสวะมิได้ นั้นแหละที่สุดแห่งทุกข์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๒๕ ๒๕๒๕ : ๑๔๓)

นิพพาน ถึงแม้จะมองไม่เห็น บอกไม่ได้ว่าเป็นอะไรอยู่ที่ไหน แต่นิพพานก็มีอยู่ ดังจะเห็นได้ที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงความมีแห่งพระนิพพานไว้ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นิพพานอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยอะไรไม่กระทำแล้ว ไม่สร้างสรรค์แล้ว มีอยู่นะภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้านิพพานอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยอะไร ๆ ไม่กระทำแล้ว ไม่สร้างสรรค์แล้ว จะไม่มีอยู่แล้วไซ้ หากเป็นเช่นนั้นการออกไปของสิ่งที่เกิด ที่ถูกปัจจัยกระทำ ที่ถูกปัจจัยสร้างสรรค์ในโลกนี้ก็จักไม่ปรากฏ แต่เพราะเหตุที่พระนิพพานอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยอะไร ๆ ไม่กระทำแล้ว ไม่สร้างสรรค์แล้ว มีอยู่ เพราะฉะนั้นการออกไปของสิ่งที่เกิด ถูกปัจจัยกระทำ ที่ปัจจัยสร้างสรรค์จึงปรากฏ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๒๕ ๒๕๒๕ : ๑๔๔)

เรื่องนี้มีตัวอย่างเห็นได้ชัดคือ มีพระอรหันต์เกิดขึ้นมากมายในครั้งพุทธกาลและสมัยถัดมา นี้ก็แสดงว่าการสิ้นกิเลสมีอยู่ นิพพานมีอยู่ ถ้าการสิ้นกิเลสไม่มี นิพพานไม่มี

แล้วจะมีพระอรหันต์เกิดขึ้นได้อย่างไร จะบรรลุนิพพานได้อย่างไร อนึ่งผู้ที่เข้าถึงนิพพานแล้วก็เป็นอันสิ้นสุด ไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ทุกท่านที่เป็นพระอรหันต์แล้วจะมีความรู้สึกตรงกันว่า ออยมเหตุมาชาติ นตฺถิทานิ ปุณฺพุกโว (วินยปิฎก มหาทคฺคสฺส ปฐฺโม ภาค ๒๕๒๕ : ๒๑) ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย การเกิดใหม่จะไม่มีอีกแล้ว ตลอดทั้งมีความรู้สึกที่ว่า ชีนา ชาติ วุสิตฺ พรหมจรรย์ กตํ กรรมิยํ นาปรํ อิตฺถมตฺตาย (วินยปิฎก มหาทคฺคสฺส ปฐฺโม ภาค ๒๕๒๕ : ๒๑) ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่พึงกระทำก็ได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มีอีกแล้ว

พระอรหันต์เมื่อนิพพานแล้วก็พ้นจากวงจรของสังสารวัฏไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอีก แต่ก็ไม่ได้สูญ ยังมีสภาวะอยู่ในโลกุตระภูมิ ท่านอุปมาเหมือนธาตุไฟมีอยู่ประจำโลก ไม่ได้สูญหายไปไหนเพียงแต่จะปรากฏหรือไม่ปรากฏเท่านั้น กล่าวคือไฟเมื่อมีปัจจัยก็ปรากฏ เช่นเมื่อคนจุดไม้ขีดไฟก็ปรากฏ และถ้ามีเชื้อไฟก็ติดลูกโพล่ง แต่เมื่อเชื้อไฟหมดแล้ว ไฟก็ดับ เมื่อดับแล้วก็ไม่อาจรู้ได้ว่าไฟหายไปไหน การมีอยู่ของวิญญานก็ทำนองเดียวกัน วิญญานของคนมีกิเลส ก็อุปมาดังไฟที่ได้ปัจจัยกล่าวคือมีบิดา มารดา ก็ปรากฏ ส่วนวิญญานของพระอรหันต์ก็อุปมาดังไฟที่ไม่มีปัจจัยก็ไม่ปรากฏ

สรุปแล้วนิพพานเป็นเรื่องของจิต ไม่

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๔ พระนคร : การศาสนา, ๒๕๒๕.
- กรมการศาสนา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๕ พระนคร : การศาสนา, ๒๕๒๕.
- กรมการศาสนา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๑๐ พระนคร : การศาสนา, ๒๕๒๕.
- กรมการศาสนา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๑๒ พระนคร : การศาสนา, ๒๕๒๕.
- กรมการศาสนา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๑๓ พระนคร : การศาสนา, ๒๕๒๕.
- กรมการศาสนา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๑๔ พระนคร : การศาสนา, ๒๕๒๕.
- กรมการศาสนา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๑๕ พระนคร : การศาสนา, ๒๕๒๕.
- กรมการศาสนา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๑๖ พระนคร : การศาสนา, ๒๕๒๕.
- กรมการศาสนา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๑๘ พระนคร : การศาสนา, ๒๕๒๕.
- กรมการศาสนา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๒๐ พระนคร : การศาสนา, ๒๕๒๕.
- กรมการศาสนา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๒๑ พระนคร : การศาสนา, ๒๕๒๕.
- กรมการศาสนา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๒๕ พระนคร : การศาสนา, ๒๕๒๕.
- ชลอ อุทกภาชน์ แว่นส่องจักรวาล ภาค ๑ พระนคร : แพร์พิทยา, ๒๕๑๒
- ชลอ อุทกภาชน์ วิจัยพุทธปรัชญา เปรียบเทียบกับหลักวิทยาศาสตร์ พระนคร : แพร์พิทยา, ๒๕๒๕.
- พิน ดอกบัว ปวงปรัชญากรีก พระนคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.
- ศิริ พุทธศุภร์ โลกทิพย์ ภาค ๑ แปลจาก Life in the world unseen พระนคร : วิญญาน, ๒๕๐๘.
- สุดตฤตปิฎก ขุททกนิกายสุส ธมมปทคคาถา พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- สุดตฤตปิฎก มัชฌิมนิกายสุส มูลปณณาสกั พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- สุดตฤตปิฎก มัชฌิมนิกายสุส อุปปณณาสกั พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- สุดตฤตปิฎก องคุดตฤตนิกายสุส ปฐโม ภาค พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.